

БИОЛОГИЯНЫ ОҚУДА ОҚУШЫЛАР ЖЕТІСТІКТЕРІНЕ ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУДЫҢ ӘСЕРІ

СЕМЕНИХИНА С.Ф. , АДМАНОВА Г.Б. , БЕКМУРЗИНА Т.Қ.

Семенихина Светлана Фаритовна - Педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан

Е-mail: Svetasemen69@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0958-8256>

Адманова Гулнур Болатовна - Биология ғылымдарының кандидаты, доцент, Жаратылыстану факультетінің деканы, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан

Е-mail: admanova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-8426-3013>

*Бекмурзина Тілекші Қайратқызы – Магистрант, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан

Е-mail: kairatkyzzy02@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0005-3007-7126>

Андатпа. Мақалада өзін-өзі бағалаудың орта буын білім алушыларының биологияны оқу пәні ретінде оқудағы жетістіктеріне әсері қарастырылады. Авторлар өзін-өзі бағалау оқу мотивациясымен, эмоционалды күйімен және оқушылардың қиындықтарды жеңуге дайындығымен тікелей байланысты маңызды психологиялық компонент екенін атап көрсетеді. Өзін-өзі бағалаудың қалыптасуына әсер ететін факторлар: педагогикалық жағдайлар, әлеуметтік орта және жеке тұлғаның жеке психологиялық ерекшеліктері талданады. Оқушылардың сенімділігі мен өзін-өзі бағалауын дамытуға ықпал ететін қолайлы білім беру климатын құрудағы мұғалімнің рөлі ашылады. Мақалада рефлексия, жетістік күнделігін жүргізу, қателіктерді талдау, мақсат қоюға үйрету және позитивті ойлауды дамыту сияқты өзін-өзі бағалауды арттырудың практикалық әдістеріне шолу бар. Практикалық іс-әрекеттің маңыздылығы, әсіресе аналитикалық дағдыларды, тәуелсіздік пен сенімділікті қажет ететін биологияны зерттеуде атап өтіледі. Зерттеу барысында 7-сынып оқушыларына сауалнама жүргізіліп, олардың өзін-өзі бағалау деңгейі, Оқу жетістіктерін қабылдау, қателіктерге деген көзқарас және мұғаліммен және құрдастарымен өзара әрекеттесуге деген ұмтылыс талданды. 61 оқушы қатысқан сауалнама оқушылардың өздерінің оқу мүмкіндіктерін қабылдауы туралы мәліметтер алуға мүмкіндік берді. Нәтижелер өзін-өзі бағалауы жоғары оқушылардың үлкен оқу белсенділігін көрсететінін, сынды жақсы қабылдайтынын және биологиялық тапсырмаларды сәтті орындайтынын көрсетті. Авторлар өзін-өзі бағалауға бағытталған педагогикалық қолдау, әсіресе жасөспірім кезінде, тұлғаның дамуы белсенді жүріп жатқан кезде өте маңызды деген қорытындыға келді. Позитивті, адекватты өзін-өзі бағалауды дамыту оқушылардың табысты оқуы мен үйлесімді жеке өсуінің шарты ретінде қарастырылады.

Түйін сөздер: өзін-өзі бағалау, оқушылар, педагогикалық факторлар, әлеуметтік факторлар, жеке психологиялық ерекшеліктер, рефлексия, мұғалімнің рөлі, білім беру ортасы.

Кіріспе

Өзін-өзі бағалаудың оқушының оқу жетістіктеріне әсерін зерттеудің өзектілігі оқушылардың жеке өсуіне қойылатын талаптардың артуынан туындайды. Өзін-өзі бағалау - оқуға деген ынталандыруға және академиялық нәтижелерге қол жеткізуге әсер ететін маңызды психологиялық фактор. Сондықтан, бұл мақалада тиімді оқыту әдістерін әзірлеу үшін маңызды болып табылатын білім беру процесіндегі өзін-өзі бағалаудың рөлін түсінуге баса назар аударылады.

Розенбергтің айтуынша, өзін-өзі бағалау жеке тұлғаның өзін-өзі құрметтеу сезімін, өзін-өзі бағалау сезімін және өзінің «Мен» шеңберіне кіретін барлық нәрсеге оң көзқарасын дамыту дәрежесін көрсетеді. Сондықтан, өзін-өзі төмен бағалау өзін-өзі қабылдау, өзін-өзі жоққа шығару және жеке басына теріс көзқарасты білдіреді [1].

Тақырыптың өзектілігін ескере отырып, бұл зерттеудің мақсаты жетінші сынып оқушыларының биология пәнінен оқу жетістіктерін өзін-өзі бағалауын анықтау және осы нәтижелерге сүйене отырып, оң өзін-өзі бағалауды қолдау мен дамытудың практикалық тәсілдерін анықтау болды.

Зерттеу оқушылардың өзін-өзі бағалауы мен биология пәнінен оқу үлгерімі арасындағы маңызды корреляцияны анықтады. Қатысушылардың көпшілігі тапсырмаларды орындауға сенімділікпен, қателіктерге оң көзқараспен және өз жетістіктерін саналы түрде бағалаумен

көрінетін жеткілікті өзін-өзі бағалауды көрсетті. Бұл қасиеттер тұрақты академиялық мотивацияға, зерттеу дағдыларын дамытуға және тәуелсіздіктің дамуына ықпал етеді. Нәтижелер сонымен қатар педагогикалық қолдаудың және оң өзін-өзі бағалауды дамыту үшін қолайлы білім беру климатының маңыздылығын көрсетеді. Дегенмен, кейбір оқушылар сынды қабылдауда қиналады, сирек көмек сұрайды және әрқашан өздеріне сене бермейді. Бұл өзін-өзі талдауды және өзін-өзі бағалаудың тиісті деңгейін қалыптастыруға бағытталған жүйелі педагогикалық араласулардың қажеттілігін көрсетеді, әсіресе жасөспірім кезінде, тұлғаның дамуы белсенді жүріп жатқан кезде.

Осылайша, өзін-өзі бағалау тек жеке қасиет қана емес, сонымен қатар білім беру процесіндегі маңызды ресурс болып табылады. Оң және шынайы өзін-өзі бағалауды дамыту биология білімінде басымдық болуы керек, себебі ол оқу үлгеріміне, қиындықтарды жеңу қабілетіне және өз бетінше оқуға деген ұмтылысқа тікелей әсер етеді.

Өзін-өзі бағалау - бұл жеке тұлғаның өз қабілеттерін, қасиеттерін және жетістіктерін бағалауын қамтитын күрделі психологиялық құбылыс. Бұл процеске қоршаған орта, әлеуметтік өзара әрекеттесу және жеке тұлғаның өз тәжірибесі сияқты әртүрлі факторлар әсер етеді.

Білім беру контекстінде өзін-өзі бағалау маңызды рөл атқарады, себебі ол оқушының сенімділік деңгейін, табысқа деген ұмтылысын және қиындықтарды жеңуге дайындығын анықтайды. Өзін-өзі бағалауды барабар, төмен немесе асыра бағалау деп жіктеуге болады. Тиісті өзін-өзі бағалау - оқушы өз мүмкіндіктері мен жетістіктерін шынайы бағалайтын ең теңгерімді түрі. Ол тұрақты мотивацияны, оқуға оң көзқарасты және қателіктерден сабақ алуға дайындықты дамытады. Төмен өзін-өзі бағалау адамның өз қабілеттерін бағаламауымен сипатталады, бұл мазасыздыққа, қиын тапсырмалардан жалтаруға және оқу үлгерімінің төмендеуіне әкелуі мүмкін. Жоғары өзін-өзі бағалау адамның өз мүмкіндіктерін асыра бағалаудан көрінеді. Мұндай өзін-өзі бағалауы бар білім алушылар көбінесе олардың үлгеріміне әсер ететін сынды елеулі мүмкін.

Л.С.Выготский мен И.С.Кон өзін-өзі бағалаудың эмоционалдық әл-ауқатқа әсерін оң өзін-өзі бағалау сенімділікті арттырады, стрессті азайтады және жетістіктерге қанағаттануды арттырады деп атап көрсетеді. Осылайша, өзін-өзі бағалау академиялық көрсеткіштердің күшті реттеушісі ретінде әрекет етеді және оқушының білім беру ортасындағы табысын анықтайды; бұл адамның өз дағдыларын, білімін және мүмкіндіктерін бағалау қабілеті. Білім беру процесінде, әсіресе биология сияқты күрделі және көп қырлы пәндерді оқыған кезде, ол маңызды рөл атқарады: өзін-өзі бағалау табысқа жетудің катализаторы немесе оқушының өз әлеуетін жүзеге асыруына кедергі келтіретін кедергі болуы мүмкін [2].

Биология, өз кезегінде, ғылым ретінде тек теориялық білімді ғана емес, сонымен қатар практикалық дағдыларды да талап етеді. Өзіне сенімді білім алушылар молекулалық биологиядан бастап экожүйелерге дейінгі күрделі тақырыптарды қарастыруға дайын. Керісінше, өзін-өзі төмен бағалау қателіктер жіберуден қорқуға әкелуі мүмкін, бұл сұрақ қою және жауап іздеу мүмкіндігін шектейді. Мысалы, бөлшектерге және дәлдікке назар аударуды қажет ететін зертханалық тәжірибелер өз қабілеттеріне күмәнданатындарға қиын болып көрінуі мүмкін. Өзін-өзі бағалау сыни ойлауға да әсер етеді. Биологияда деректерді талдау, қорытынды жасау және нәтижелерді түсіндіру маңызды. Өзін-өзі жоғары бағалайтын білім алушылар, тіпті қиын болып көрінсе де, мәселелерді шешуге сенімдірек болады. Бұл тәсіл тек пәндік білімді ғана емес, сонымен қатар ғылыми ақпаратты өңдеу қабілетін де дамытуға көмектеседі [3].

Білім беру процесі тек жеке оқуды ғана емес, сонымен қатар топтық жұмысты да қамтиды – гипотезаларды талқылау, топтық эксперименттер жүргізу немесе пікірталастарға қатысу. Өзін-өзі бағалау адамның сұрақ қоюға және ойларымен бөлісуге деген ықыласына тікелей әсер етеді. Мысалы, өзіне сенімді оқушы мұғаліммен тезірек байланысады, көмек немесе түсініктеме сұрауға еркін сезінеді. Дегенмен, өзін-өзі төмен бағалау мұндай өзара әрекеттесуге кедергі келтіруі мүмкін. Біліміне күмәнданатын оқушы «қабілетсіз» болып көрінуден қорқып, сабаққа белсенді қатысудан бас тартуы мүмкін. Бұл оларды өзіне

күмәндану цикліне яғни тәжірибенің болмауы прогрестің төмендеуіне әкеледі, бұл өз кезегінде олардың сенімділігін одан әрі төмендетеді [4; 11].

Мұғалімдер мен құрдастарының қолдауы өзін-өзі бағалауды нығайтудың маңызды факторы болып табылады. Оң қолдау, мысалы, күш-жігер немесе жетістік үшін мақтаулар, оқушыларға өздерін бағалы сезінуге көмектеседі. Нақты мақсаттарға ұмтылу да маңызды. Тақырыпты меңгеру немесе экспериментті сәтті аяқтау сияқты қол жеткізуге болатын мақсаттарды қою оқушыларға өздерінің ілгерілеушілікке қол жеткізіп жатқанын сезінуге мүмкіндік береді. Тәжірибе, әсіресе биологияның күрделі аспектілерінде, мысалы, микроскопты пайдалану немесе деректерді түсіндіру, тәжірибе арқылы сенімділікті арттыруға көмектеседі. Сонымен қатар, оқушылар рефлексивті дағдыларды дамытудан пайда көреді. Мысалы, ілгерілеу күнделігін жүргізу немесе үйренген материалын үнемі қорытындылау оларға өз жетістіктерін тануға және білімдерінің қалай өзгеріп жатқанын көруге көмектеседі.

Зерттеушілер А. Мағауов пен Н. Талиповтың пікірінше, оқушылардың өзін-өзі бағалауы бірқатар факторлармен қалыптасатын құбылыс. Ол білім беру процесінде негізгі рөл атқарады, оқушылардың табысына, мотивациясына және жеке дамуына әсер етеді. Өзін-өзі бағалауға әсер ететін негізгі факторларға педагогикалық, әлеуметтік және жеке психологиялық факторлар жатады [5].

Оқушыларда өзін-өзі бағалаудың жеткілікті және оң болуын дамыту табысты оқу үшін өте маңызды. Бұл үдеріске кері байланыс, бағалау және сыныптағы атмосфера сияқты педагогикалық факторлар айтарлықтай әсер етеді. Конструктивті кері байланыс оқушыларға өздерінің күшті жақтары мен өсу салаларын тануға, сондай-ақ қолдау мен мақтау арқылы оң өзін-өзі бағалауды нығайтуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, шамадан тыс сын немесе жетістіктерді елемеу өзін-өзі бағалаудың төмендеуіне әкелуі мүмкін. Объективті және әділ бағалау сенімділікті арттырады және оқушыларға өз жетістіктерін сенімділікпен қабылдауға көмектеседі. Дегенмен, басқа оқушылармен салыстыру, әсіресе жеке прогрестің есебінен, сенімділікті төмендетуі мүмкін, әсіресе оқуда қиындықтарға тап болғандарда. Сыныптағы атмосфера да маңызды рөл атқарады. Қонақжай және қолдаушы орта өзін-өзі бағалауды арттырады, ал қысым немесе шамадан тыс бәсекелестік стресс пен сенімсіздік тудыруы мүмкін. Осылайша, білім беру процесі жүретін педагогикалық жағдайлар оқушылардың өзін-өзі қабылдауы мен мотивациясына тікелей әсер етеді [6; 7].

Әлеуметтік факторлар оқушылардың өзін-өзі бағалауын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Ата-аналардың қолдауы мен мақұлдауы баланың өзін-өзі бағалау сезімін нығайтады. Сонымен қатар, шамадан тыс бақылау немесе жоғары күтулер өзіне деген күмәнділікке әкелуі мүмкін, құрдастарының ықпалы да маңызды. Оң көзқарастар, достық қарым-қатынас және топтық қабылдау салауатты өзін-өзі бағалаудың дамуына ықпал етеді, ал оқшаулану немесе қорқыту өзін-өзі бағалаудың төмендеуіне және әлеуметтік оқшаулану сезіміне әкелуі мүмкін. Мәдени және әлеуметтік нормалар да оқушылардың өзін-өзі бағалауына әсер етеді. Әлеуметтік күтулер мен қолданыстағы стереотиптер оқушының өз қабілеттері мен әлеуетін қабылдауына әсер етіп, қысым көрсетуі мүмкін. Әлеуметтік орта баланың өзін және қоғамдағы орнын қалай қабылдайтынын айтарлықтай анықтайды [8; 10].

Оқушылардың өзін-өзі бағалауына жеке психологиялық ерекшеліктер де әсер етеді. Әрбір оқушы ерекше, және олардың өзін-өзі бағалауы келесі жеке қасиеттерге негізделіп қалыптасады:

1. Жеке тұлға және темперамент - мысалы, экстраверттер әлеуметтік белсенділігіне байланысты өзін-өзі жоғары бағалайды, ал интроверттер әлеуметтік белсенділігінің төмендігіне байланысты өзіне күмәндануы мүмкін.

2. Жоғары академиялық мотивация оң өзін-өзі бағалауды дамытуға көмектеседі, себебі оқушы мақсаттарға жетуге бағытталған. Екінші жағынан, төмен мотивация сенімсіздік сезімін арттыруы мүмкін.

3. Эмоционалды тұрақтылық - мысалы, эмоционалды тұрақтылығы жоғары оқушылар сәтсіздікпен оңай күреседі және оны өсу мүмкіндігі ретінде қабылдайды. Мазасыз оқушылар кателіктерді өздерінің «сәтсіздігінің» растауы ретінде қабылдауы мүмкін [6; 9].

Сонымен, біз олардың жеке ерекшеліктері ретінде мінезі мен темпераменті, оқуға деген ынтасы, эмоционалдық тұрақтылығын атап өтеміз.

Зерттеу материалдары мен әдістері

«Зерттеуде тиісті ғылыми және педагогикалық әдебиеттердің теориялық талдауы, бақылау, сауалнамалар, эксперимент және статистикалық нәтижелердің сапалық және сандық талдауы қолданылды. 7 сынып оқушыларына сауалнама жүргізілді, онда олардың өзін-өзі бағалауы, оқу жетістіктері туралы түсініктері, қателіктерге деген көзқарастары және мұғалімдермен және құрдастарымен өзара әрекеттесуге деген ұмтылысы зерттелді. 61 оқушы қатысқан сауалнама оқушылардың өздерінің академиялық әлеуеті туралы түсініктері туралы деректер берді. Нәтижелер өзін-өзі бағалауы жоғары оқушылардың оқуға деген белсенділігі жоғары екенін, сынға бейім екенін және биология мәселелерін шешуде жақсы нәтиже көрсететінін көрсетті.

Авторлар өзін-өзі бағалауға мақсатты педагогикалық қолдау көрсету, әсіресе жасөспірім кезінде, тұлғаның дамуы белсенді жүріп жатқан кезде қажет деген қорытындыға келді. Оң жеткілікті өзін-өзі бағалауды дамыту табысты оқу мен үйлесімді жеке өсудің алғышарты болып саналады.

Биологиядағы оқушылардың оқу жетістіктеріне өзін-өзі бағалаудың әсерін зерттеу үшін мектеп оқушылары арасында сауалнама жүргізілді. Зерттеуге мектеп бағдарламасының бөлігі ретінде биологияны оқитын 7 сынып оқушылары қатысты. Негізгі деректерді жинау құралы Google Forms бағдарламасында жасалған электрондық сауалнама болды. Сауалнамада өзін-өзі бағалауды, биология пәніне деген көзқарасты және академиялық тапсырмаларды орындаудағы мотивация мен өзіне деген сенімділік деңгейлерін бағалауға бағытталған сұрақтар болды.

Сауалнамада жеке оқушылардың пәнді оқудағы жетістіктері мен қиындықтары туралы түсініктерін анықтауға арналған сұрақтар болды. Сұрақтар келесі салаларды қамтыды: жалпы өзін-өзі бағалау, биология тапсырмаларын орындауға деген сенімділік, қателіктерге деген көзқарас, мұғалім мен құрдастарының қолдауына деген көзқарас, бағалауға қатысты алаңдаушылық және практикалық және зертханалық жұмыстарға қатысу.

Сауалнама нәтижелері сандық талдау (жауаптардың пайызын есептеу) және сапалық талдау (білім алушылардың ашық жауаптарын түсіндіру) арқылы өңделді. Алынған деректер жүйеленді және мақаланың бірінші бөлімінде баяндалған теориялық қағидалармен салыстырылды.

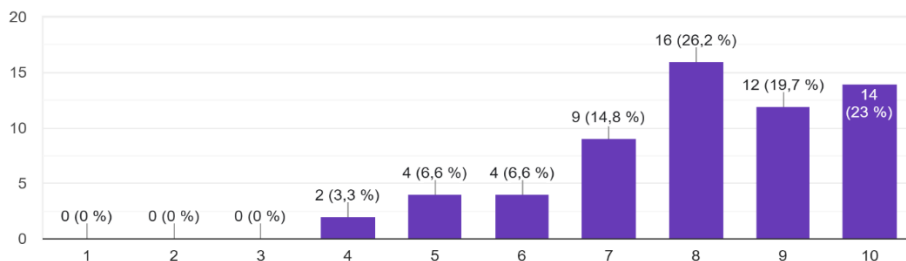
Нәтижелер және оларды талқылау

Бұл зерттеудің мақсаты 7 сынып оқушылары арасында өзін-өзі бағалаудың биологиядағы оқу жетістіктеріне қалай әсер ететінін анықтау болды. 61 оқушы қатысқан сауалнама оқушылардың өздерінің оқу мүмкіндіктерін қабылдауы туралы жан-жақты мәліметтер алуға мүмкіндік берді.

Оқушылардың көпшілігі биологиядағы зерттеу қабілеттерін оң бағалайды, 26,2%-8 ұпай, 19,7%- 9 және 23%- өзін ең жоғары 10 ұпаймен бағалады. Бұл деректер пән бойынша негізгі құзыреттерді қалыптастыруда маңызды рөл атқаратын зерттеу қызметіне қалыптасқан өз күшіне деген сенімділік пен оң көзқарасты көрсетеді. Осы аспектідегі жоғары өзін-өзі бағалау оқу процесіне белсенді қатысуға және ақпаратты өз бетінше іздеуге ұмтылуға ықпал етуі мүмкін.

Биологияны зерттеудегі қабілеттеріңізді қалай бағалайсыз?

61 ответ

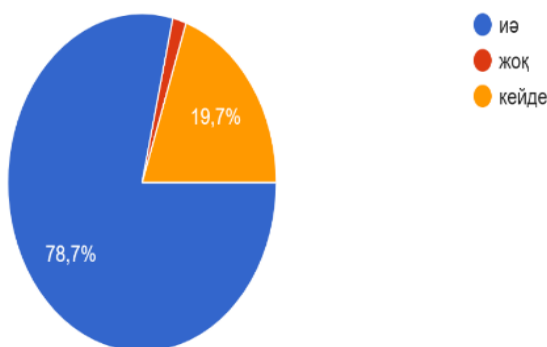
Сурет 1. Биологияны зерттеудегі қабілеттер

Оқушылардың көпшілігі (78,7%) зертханалық жұмыстарды орындау кезінде өздерін сенімді сезінеді. Бұл оқу мотивациясының жақсы деңгейін және алаңдаушылықты азайтуды көрсетеді. Кейбіреулер (16,4%) сенімділік бағалар мен оқытушының пікірі сияқты сыртқы факторларға байланысты екенін атап өтті.

Қателіктерге деген көзқарас сонымен қатар жетілу мен оқуға дайындықты көрсетеді. Жартысына жуығы (45,9%) қателерді өсу мүмкіндігі деп санайды. Алайда, 23% оларды әлсіздік ретінде қабылдайды, ал 31,1% мән бермеуге тырысады. Бұл білім алушылардың оқу процесінің бөлігі ретінде қателіктерге оң көзқарасын дамыту қажеттілігін көрсетеді. Осылайша, сенімділік пен қателіктерді қабылдау қабілеті табысты оқуда маңызды рөл атқарады.

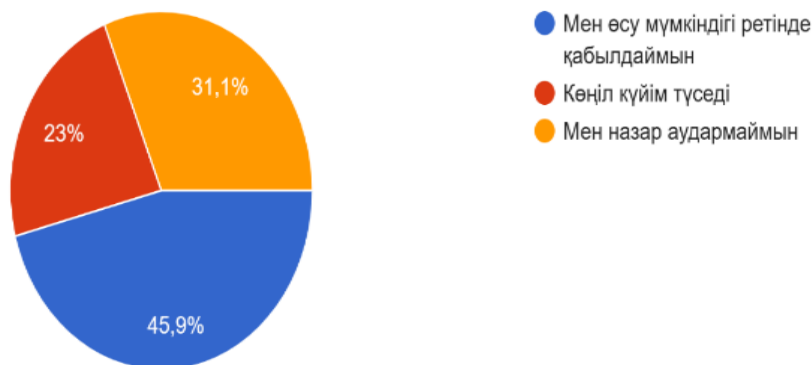
Зертханалық жұмыстарды орындау кезінде өзіңізді сенімді сезінесіз бе?

61 ответ

Оқудағы қателіктерге қалай қарайсыз?

61 ответ

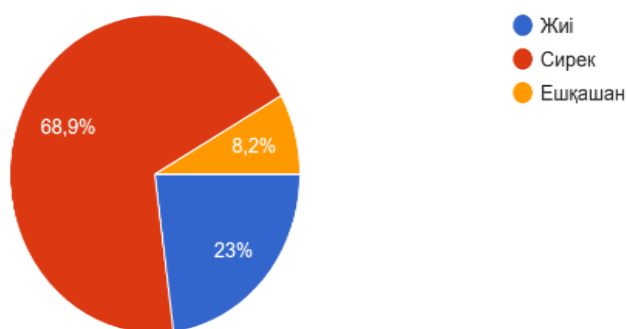
Сурет 2. Зертханалық жұмыстарды орындау кезінде өзіне деген сенімділік және оқудағы қателіктерге көзқарас

Сауалнама нәтижелері көрсеткендей, оқушылардың көпшілігі (68,9%) мұғалімнен немесе сыныптастарынан сирек көмек сұрайды. Бұл тәуелсіздікке деген ұмтылысты көрсетуі мүмкін, бірақ сонымен бірге сенімсіздікті немесе бас тартудан қорқуды көрсетуі мүмкін. Тек 23% - ы жүйелі түрде көмек сұрайды, бұл білім алушылар сұрақ қоюдан қорықпайтын қолдау және қауіпсіз оқу ортасын құрудың маңыздылығын көрсетеді.

Биологиядағы жетістіктердің өзін-өзі бағалауына келетін болсақ, білім алушылардың 60,7% «орташа», 32,8% «жоғары» және тек 6,6% «төмен» деген жауапты таңдады. Бұл білім алушылардың көпшілігі өздерінің дайындық деңгейлерін барабар бағалайтынын көрсетеді. Өзін-өзі бағалаудың жоғарылауы да, төмендігі де оқу мотивациясына әсер етуі мүмкін екенін ескеру маңызды. Шамадан тыс сенімділік қиындықтарды бағаламауға, ал төмендеу сенімділікті жоғалтуға және белсенділіктің төмендеуіне әкелуі мүмкін.

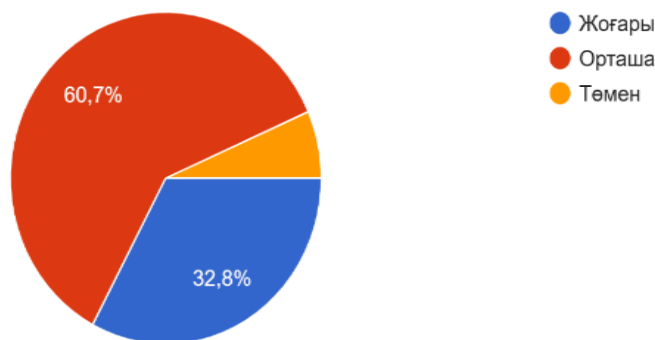
Мұғалімнен немесе сыныптастарыңыздан қаншалықты жиі көмек сұрайсыз?

61 ответ

Биологиядағы жетістіктеріңізді қалай бағалайсыз?

61 ответ

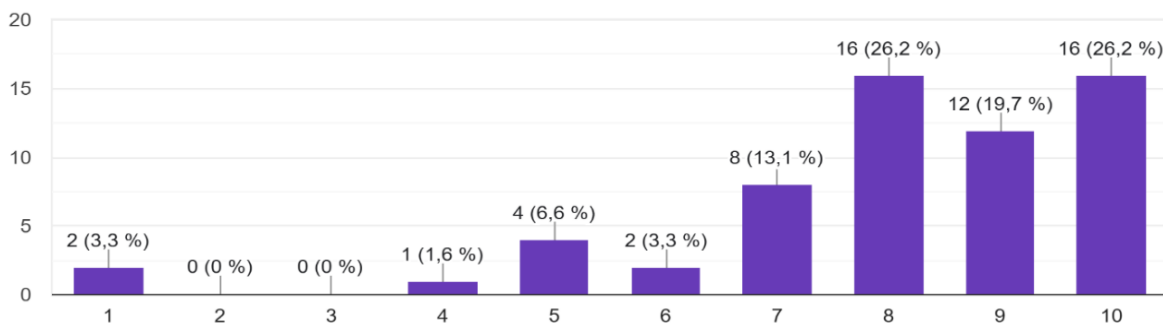

Сурет 3. Мұғалімнен немесе сыныптастарынан көмек сұрау жиілігі және биологиядағы жетістіктерді бағалау

Оқушылардың табысқа жетудегі өзін-өзі бағалаудың маңыздылығын жақсы білуі маңызды: 26,2%-10, 19,7%-9 және тағы 26,2%-8 бағасын берді. Бұл оқу үлгеріміне әсер ететін ішкі факторларды рефлексиялауды және түсінуді білдіреді. Бұл сана жасөспірімдік кезеңге тән, өйткені жеке даму және өзін-өзі тану белсенді фазада болады.

Сіздің өзін-өзі бағалауыңыз сіздің оқу жетістіктеріңізге қаншалықты әсер етеді деп ойлайсыз? (1-ден 10-ға дейінгі шкала бойынша)

61 ответ

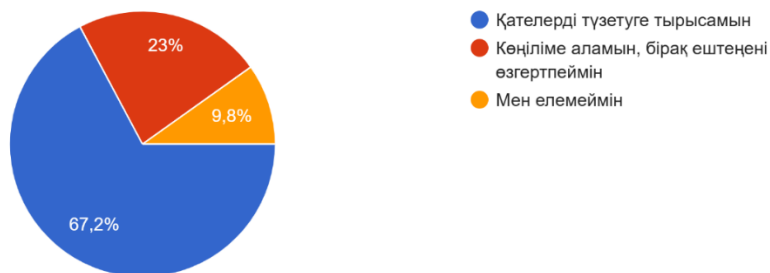

Сурет 4. Өзін-өзі бағалаудың оқу үлгеріміне әсері

Мұғалім академиялық өзін-өзі бағалауды қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Білім алушылардың көпшілігі (67,2%) мұғалімнің пікірлеріне құлақ асуға тырысады, бұл олардың сенім деңгейін және мұғалімнің беделді тұлға ретіндегі маңыздылығын көрсетеді. Дегенмен, Білім алушылардың 8,2% сынға мән бермейтінін атап өтті, бұл бүлікшіл мінез-құлықты немесе пәнге деген мотивацияның төмендеуін көрсетуі мүмкін.

Сіз әдетте мұғалімнің сынына қалай қарайсыз?

61 ответ

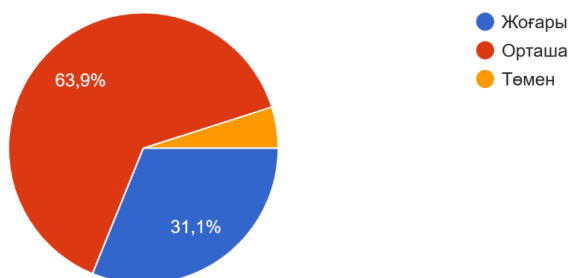

Сурет 5. Мұғалімнің сынына әсер ету

Сабаққа дайындыққа келетін болсақ, оқушылардың 63,9%-ы оны орташа деп бағалады, ал 31,1%-ы жоғары деп бағалады. Бұл қатысушылардың көпшілігінің шынайы өзін-өзі бағалауына қатысты бұрынғы тұжырымдарды растайды. Сонымен қатар, дайындық деңгейі орташа оқушылардың айтарлықтай үлесі оқу іс-әрекеттерін жүйелеу және жоспарлау және өзін-өзі бақылау дағдыларын дамыту қажеттілігін көрсетеді.

Биология сабағына дайындығыңызды қалай бағалайсыз?

61 ответ

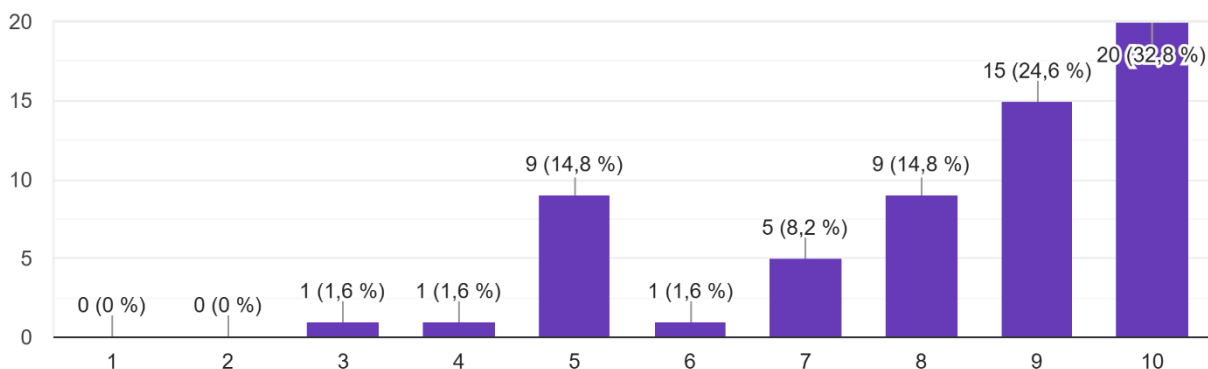

Сурет 6. Биология сабағына дайындық

Негізгі мәселелердің бірі мұғалім қолдауының маңыздылығы болды. Оқушылардың 57%-дан астамы оны өте маңызды деп бағалады (10-нан 9 немесе 10). Бұл сенімділік пен оң оқу көзқарасын дамытуда эмоционалдық ахуал мен педагогикалық қолдаудың маңыздылығын көрсетеді.

Мұғалімнің қолдауы Сіздің үлгеріміңіз үшін қаншалықты маңызды деп ойлайсыз? (1-ден 10-ға дейінгі шкала бойынша)

61 ответ

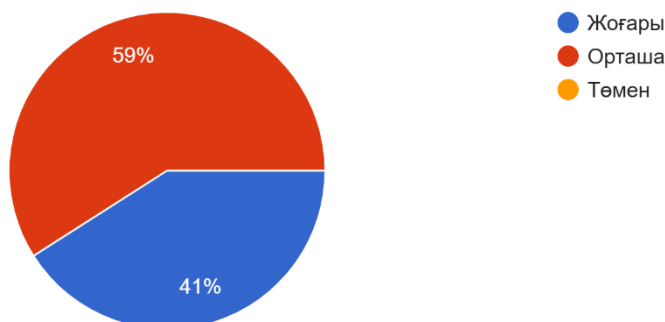

Сурет 7. Мұғалім қолдауының оқу үлгеріміне әсері

Соңында, өзіндік жұмыс дағдыларын өзін-өзі бағалау да орташа болды. 59%-ы «орташа» және 41%-ы «жоғары» деп таңдады. Өз бетінше жұмыс істеу қабілеті оқу үлгеріміне және сыни ойлаудың дамуына тікелей әсер ететіндіктен, бұл нәтижелерді оң деп санауға болады, бірақ оларды қосымша педагогикалық қолдау қажет.

Оқу материалымен өз бетіңізше жұмыс істеу дағдыларын қалай бағалайсыз?

61 ответ

Сурет 8. Оқу материалымен өз бетінше жұмыс істеу дағдылары

Осылайша, сауалнама талдауы оқушылардың өзін-өзі бағалауы оқу жетістіктерінде маңызды рөл атқаратынын көрсетеді. Жоғары деңгейдегі сенімділік, қателіктерді оң қабылдау және өз жетістіктеріне саналы көзқарас оқудың тиімдірек болуына ықпал етеді. Сонымен қатар, өзін-өзі бағалауды, дербестікті дамыту және мұғалімнің білім беру ортасындағы маңызды ересек адам ретіндегі рөлін нығайту міндеттері өзекті болып қала береді.

Қорытынды

Зерттеу оқушылардың өзін-өзі бағалауы мен биологиядағы оқу жетістіктері арасындағы маңызды байланысты анықтады. Білім алушылардың көпшілігі тапсырмаларды орындауға сенімділікпен, қателіктерге оң көзқараспен және өз жетістіктерін сезінумен көрінетін жеткілікті өзін-өзі бағалауды көрсетті. Бұл қасиеттер оқуға деген күшті мотивацияның, зерттеу дағдыларының және дербестіктің дамуына ықпал етеді.

Нәтижелер мұғалімнің қолдауы мен қолдаушы оқу ортасының да оң өзін-өзі бағалауды

қалыптастыруда маңызды рөл атқаратынын көрсетті. Дегенмен, кейбір оқушылар сынға төтеп бере алмайды, сирек көмек сұрайды және тұрақсыз өзіне сенімділікке ие. Бұл өзін-өзі талдау дағдыларын және жеткілікті өзін-өзі бағалауды дамыту үшін жүйелі оқытудың қажеттілігін көрсетеді, әсіресе жасөспірім кезінде, белсенді тұлғалық даму кезеңінде.

Осылайша, өзін-өзі бағалау тек ішкі тұлғалық көрсеткіш қана емес, сонымен қатар маңызды білім беру ресурсы деген қорытынды жасауға болады. Оқушыларда оң және шынайы өзін-өзі бағалауды дамыту биология білім беру процесінде басымдыққа ие болуы керек, себебі ол оқу белсенділігіне, қиындықтарға төзімділікке және өз бетінше оқуға дайындыққа тікелей әсер етеді.

Әдебиеттер тізімі

1. Aikens M. L., Kulacki A. R. Identifying group work experiences that increase students' self-efficacy for quantitative biology tasks // CBE—Life Sciences Education. 2023. Т. 22. ar19. DOI: [10.1187/cbe.22-04-0076](https://doi.org/10.1187/cbe.22-04-0076).
2. Rosen D., Kelly A. M. Mixed methods study of student participation and self-efficacy in remote asynchronous undergraduate physics laboratories: contributors, lurkers, and outsiders // International Journal of STEM Education. 2023. Т. 10. 28. DOI: [10.1186/s40594-023-00428-5](https://doi.org/10.1186/s40594-023-00428-5).
3. Magauova A., Talipova N. The Influence of Adolescents' Self-Esteem on the Motivation to Achieve Success // Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. 2021. Т. III. Б. 337–347.
4. Chen Y. N. The Relationship Between Personality Traits, Emotional Stability and Mental Health in Art Vocational and Technical College Students During Epidemic Prevention and Control // Psychology Research and Behavior Management. – 2023.
5. Zhao Y., Zheng Z., Pan C., Zhou L. Self-Esteem and Academic Engagement Among Adolescents: A Moderated Mediation Model // Frontiers in Psychology. 2021. Т. 12. 690828. DOI: [10.3389/fpsyg.2021.690828](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.690828).
6. Acosta-Gonzaga E. The Effects of Self-Esteem and Academic Engagement on University Students' Performance // Behavioral Sciences. 2023. Т. 13. № 4. 348. DOI: [10.3390/bs13040348](https://doi.org/10.3390/bs13040348).
7. Sutton J. How to Boost Self-Esteem: 12 Simple Exercises & CBT Tools // PositivePsychology.com. 2021. <https://positivepsychology.com>.
8. Linao S. S., Sison M. E. S., Garcenila G. A. K. M. және т.б. The Relationship of Self-Esteem and Public Speaking Skills among Humanities and Social Sciences Students // International Journal of Research and Innovation in Applied Science (IJRIAS). 2025. Т. 10. № 2. DOI: [10.51584/IJRIAS.2025.10020024](https://doi.org/10.51584/IJRIAS.2025.10020024).
9. Moyano N., Quílez-Robres A., Cortés Pascual A. Self-Esteem and Motivation for Learning in Academic Achievement: The Mediating Role of Reasoning and Verbal Fluidity // Frontiers in Psychology. 2020. Т. 11. 1692. DOI: [10.3389/fpsyg.2020.01692](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01692).
10. Muratbekova A. The Relationship between Self-Esteem and Academic Achievement among Female Students at Almaty Management University // International Journal of Behavior Studies in Organizations (JBSO). 2025. Т. 13. p. 1–7. DOI: [10.32038/JBSO.2025.13.01](https://doi.org/10.32038/JBSO.2025.13.01).
11. Yu W., Qian Y., Abbey C. және т.б. The Role of Self-Esteem in the Academic Performance of Rural Students in China // International Journal of Environmental Research and Public Health. – 2022. Т. 19. № 20. 13317. DOI: [10.3390/ijerph192013317](https://doi.org/10.3390/ijerph192013317).

References

1. Aikens M. L., Kulacki A. R. Identifying group work experiences that increase students' self-efficacy for quantitative biology tasks // CBE—Life Sciences Education. 2023. Т. 22. ar19. DOI: [10.1187/cbe.22-04-0076](https://doi.org/10.1187/cbe.22-04-0076).
2. Rosen D., Kelly A. M. Mixed methods study of student participation and self-efficacy in remote asynchronous undergraduate physics laboratories: contributors, lurkers, and outsiders // International Journal of STEM Education. 2023. Т. 10. 28. DOI: [10.1186/s40594-023-00428-5](https://doi.org/10.1186/s40594-023-00428-5).
3. Magauova A., Talipova N. The Influence of Adolescents' Self-Esteem on the Motivation to

Achieve Success // Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. 2021. Т. III. Б. 337–347.

4. Chen Y. N. The Relationship Between Personality Traits, Emotional Stability and Mental Health in Art Vocational and Technical College Students During Epidemic Prevention and Control // Psychology Research and Behavior Management. – 2023.

5. Zhao Y., Zheng Z., Pan C., Zhou L. Self-Esteem and Academic Engagement Among Adolescents: A Moderated Mediation Model // Frontiers in Psychology. 2021. Т. 12. 690828. DOI: [10.3389/fpsyg.2021.690828](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.690828).

6. Acosta-Gonzaga E. The Effects of Self-Esteem and Academic Engagement on University Students' Performance // Behavioral Sciences. 2023. Т. 13. № 4. 348. DOI: [10.3390/bs13040348](https://doi.org/10.3390/bs13040348).

7. Sutton J. How to Boost Self-Esteem: 12 Simple Exercises & CBT Tools // PositivePsychology.com. 2021. <https://positivepsychology.com>.

8. Linao S. S., Sison M. E. S., Garcenila G. A. K. M. және т.б. The Relationship of Self-Esteem and Public Speaking Skills among Humanities and Social Sciences Students // International Journal of Research and Innovation in Applied Science (IJRIAS). 2025. Т. 10. № 2. DOI: [10.51584/IJRIAS.2025.10020024](https://doi.org/10.51584/IJRIAS.2025.10020024).

9. Moyano N., Quílez-Robres A., Cortés Pascual A. Self-Esteem and Motivation for Learning in Academic Achievement: The Mediating Role of Reasoning and Verbal Fluidity // Frontiers in Psychology. 2020. Т. 11. 1692. DOI: [10.3389/fpsyg.2020.01692](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01692).

10. Muratbekova A. The Relationship between Self-Esteem and Academic Achievement among Female Students at Almaty Management University // International Journal of Behavior Studies in Organizations (JBSO). 2025. Т. 13. p. 1–7. DOI: [10.32038/JBSO.2025.13.01](https://doi.org/10.32038/JBSO.2025.13.01).

11. Yu W., Qian Y., Abbey C. және т.б. The Role of Self-Esteem in the Academic Performance of Rural Students in China // International Journal of Environmental Research and Public Health. 2022. Т. 19. № 20. 13317. DOI: [10.3390/ijerph192013317](https://doi.org/10.3390/ijerph192013317).

ВЛИЯНИЕ САМООЦЕНКИ НА УСПЕХИ УЧАЩИХСЯ СРЕДНЕГО ЗВЕНА В ИЗУЧЕНИИ БИОЛОГИИ

СЕМЕНИХИНА С.Ф. , АДМАНОВА Г.Б. , БЕКМУРЗИНА Т.Қ.

Семенихина Светлана Фаритовна - Кандидат педагогических наук, доцент, Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова, г. Актөбе, Казахстан

E-mail: Svetasemen69@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0958-8256>

Адманова Гулнур Болатовна - Кандидат биологических наук, доцент, декан факультета естествознания, Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова, г. Актөбе, Казахстан

E-mail: admanova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-8426-3013>

*Бекмурзина Тілекші Қайратқызы – Магистрант, Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова, г. Актөбе, Казахстан

E-mail: kairatkyzy02@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0005-3007-7126>

Аннотация. В статье рассматривается влияние самооценки на успехи учащихся среднего звена в изучении биологии как учебного предмета. Авторы подчёркивают, что самооценка является важным психологическим компонентом, напрямую связанным с учебной мотивацией, эмоциональным состоянием и готовностью учащихся к преодолению трудностей. Анализируются факторы, влияющие на формирование самооценки: педагогические условия, социальная среда и индивидуально-психологические особенности личности. Раскрывается роль учителя в создании благоприятного образовательного климата, способствующего развитию уверенности и самоуважения у учеников. Статья содержит обзор практических методов повышения самооценки, таких как рефлексия, ведение дневника достижений, анализ ошибок, тренинги на постановку целей и развитие позитивного мышления. Подчеркивается значение практической деятельности, особенно при изучении биологии, требующей аналитических навыков, самостоятельности и уверенности. В рамках исследования было проведено анкетирование учащихся 7 классов, в котором анализировался их уровень самооценки, восприятие учебных достижений, отношение к ошибкам и стремление к взаимодействию с учителем и сверстниками. Опрос, в котором приняли участие 61 ученик, позволил получить данные о восприятии учащимися собственных учебных возможностей. Результаты показали, что учащиеся с высокой самооценкой демонстрируют большую учебную активность, лучше воспринимают критику и успешнее справляются с биологическими задачами. Авторы делают

вывод о необходимости целенаправленной педагогической поддержки самооценки, особенно в подростковом возрасте, когда активно формируется личность. Развитие позитивной, адекватной самооценки рассматривается как условие успешного обучения и гармоничного личностного роста учащихся.

Ключевые слова: самооценка, учащиеся, педагогические факторы, социальные факторы, индивидуально-психологические особенности, рефлексия, роль учителя, образовательная среда.

THE IMPACT OF SELF-ESTEEM ON STUDENTS' ACADEMIC ACHIEVEMENT IN LEARNING BIOLOGY

SEMENIKHINA S.F. , ADMANOVA G.B. , BEKMURZINA T.K.

Semenikhina Svetlana Faritovna – Candidate of pedagogical sciences, associate professor, K.Zhubanov Aktobe regional university, Aktobe, Kazakhstan

E-mail: Svetasemen69@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0958-8256>

Admanova Gulnur Bolatovna – Candidate of biological sciences, associate professor, dean of the faculty of natural sciences, K.Zhubanov Aktobe regional university, Aktobe, Kazakhstan

E-mail: admanova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-8426-3013>

***Bekmurzina Tilekshi Kairatkyzy** – Master's student, K.Zhubanov Aktobe regional university, Aktobe, Kazakhstan

E-mail: kairatkyzy02@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0005-3007-7126>

Abstract. This article discusses the influence of the level of self-esteem on the success of students in the study of biology. The authors note that self-esteem is an important psychological component that is directly related to learning motivation, emotional state and students' willingness to overcome difficulties. The main factors influencing the formation of self-esteem are analyzed: pedagogical conditions, social environment and personality and psychological characteristics. In particular, the role of the teacher in creating a favorable educational environment that contributes to the development of confidence and self-respect of students is revealed. The article provides an overview of practical methods for increasing self-esteem: reflection, keeping a diary of achievements, error analysis, goal-setting trainings and the development of positive thinking. The importance of practical activity is especially emphasized in the study of biology, which requires analytical skills, independence and reliability. As part of the study, a survey was conducted among 61 students from the 7th grade and analyzed their level of self-esteem, perception of educational achievements, attitude to mistakes and tendency to interaction with the teacher, classmates. The results showed that students with high self-esteem are more active in learning, have a positive attitude towards criticism, and successfully complete biology tasks. The authors emphasize the need for targeted pedagogical support of self-esteem, especially in adolescence, when the individual develops intensively. The development of positive and sincere self-esteem is considered as an important condition for successful learning and harmonious personal development of students.

Key words: self-esteem, students, pedagogical factors, social factors, personality and psychological characteristics, reflection, the role of the teacher, the educational environment.